

УЯЗВИМОСТТА - КЛЮЧОВ ЕЛЕМЕНТ В БЕЖАНСКОТО ПРАВО

Елена Добрева Добрева

*докторант по международно право и международни отношения
Юридически факултет, Великотърновски университет*

VULNERABILITY AS A KEY ELEMENT IN ASYLUM AND REFUGEE LAW

Elena Dobрева Dobрева

*PhD candidate in International Law and International Relations, Faculty of Law
Veliko Tarnovo University*

Abstract: *This article examines the concept of vulnerability in Asylum and Refugee law. Its purpose is to differentiate between the vulnerable groups by outlining their key features. The article focuses on the importance of accurate and prompt identification of vulnerable persons among asylum seekers and refugees.*

Key words: *international public law, refugees, asylum, vulnerability, rights of vulnerable persons, human rights.*

1. Увод

Бежанското право е сред най-динамичните отрасли на правото в национален, в европейски и в световен мащаб. Причината за това са нестихващите миграционни вълни, на които светът става свидетел. Например, в следствие на избухването на Израело-Палестинския конфликт в началото на октомври 2023 г. са разселени над 1.7 млн души.¹ Гражданската война, бушуваща на територията на Судан от април 2023 г. насам, е причина за това повече от 2 млн. души да напуснат домовете си и да потърсят убежище в други държави.² Започналите през февруари 2022 г. военни действия от страна на Руската Федерация на територията на Република Украйна доведоха до разселването на близо 6.5 млн души.³ Военният конфликт, който се води на територията на Сирия от 2011 г. насам, принуждава повече от 5.2 млн. души да потърсят убежище в съседни държави.⁴

Началото на съвременната уредба за правата на бежанците са дава именно от миграционна вълна – тази, в резултат на Втората Световна война. Всяка от последвалите миграционни вълни е донесла със себе си необходимостта от приемането на нови, по-адекватни мерки и установяването на нови, съвременни механизми, които успешно да спомогнат за справянето със съответния поток от мигранти.

По прогнози на Върховния Комисариат по бежанците към ООН, общият брой на бежанците през 2024 г. ще надхвърли 32 млн. души, повече от 13 млн., от които

¹ Occupied Palestinian Territories <https://www.unfpa.org/occupied-palestinian-territory>

² Sudan RRP 2023 - June Progress Report <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101365>

³ Ukraine Emergency Data Report <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

⁴ UNHCR Syria Emergency Data <https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency>

ще се намират на територията на Европа.⁵ Броят на бежанците, разселените на територията на съответната държава и тези, потърсили убежище в други държави, непрекъснато нараства, за сравнение – броят на бежанците през 2019 г. е малко на 20 млн. души.⁶

Всички лица, които са били принудени да напуснат родните си места и да потърсят закрила на територията на други държави, следва да бъдат третирани като уязвими по повод на промените, настъпили в техния живот, в резултат на външни фактори, които са извън обсега на техните действия. Въпреки това, обаче, измежду тези лица има такива, които са в по-неблагоприятно състояние от останалите, по повод на лични преживявания в държавата на произход, някакви особени положения или специални нужди. Тези фактори разграничават „по-уязвимите“ лица сред бежанците и налагат нуждата за установяването на специален ред за тяхното третиране на територията на държавата, в която се намират. Такива лица са, например, непълнолетните лица, бременните жени, лицата с увреждания, както и жертвите на изтезание или насилие. Списъкът с категориите на уязвими лица е неизчерпаем.

Лицата от изброените уязвими групи, които търсят убежище, следва да бъдат определени като двойно уязвими, или уязвими по повече от един критерий. На първо място, това е тяхното изселване, а на второ – техните специални потребности. Въпреки екстензивната помощ, закрилата и подкрепата, които се предоставят на бежанците на територията на държавите от Европейския съюз, възниква нуждата за специфични мерки и специална подкрепа, по време на тяхното настаняване и разглеждане на заявленията им, като по този начин се отчетат тяхната уязвимост и се гарантират правата им.

Целта на този труд е да изследва ролята на уязвимостта като фактор при предоставянето на международна закрила, като разграничи отделните уязвими групи и установи техните характеристики.

2. Видове уязвими групи. Идентификация на уязвими лица.

В българското законодателство липсва определение за състоянието на „уязвимост“. Сходно е и положението в правото на Европейския съюз. В директивите в европейското право съществува неизчерпателен списък, който изброява някои от признатите уязвими групи. Това оставя възможност за по-широк обхват за интерпретация на термина „уязвимост“ и дава възможност на лица с легитимни специални потребности да бъдат признати за уязвими и да се ползват от гаранциите за уязвимите групи, дори и техните специални потребности да не фигурират в определените от директивите категории.

Например, в Директива 2011/95/ЕС относно стандарти за определянето на граждани на трети държави или лица без гражданство като лица, на които е предоставена международна закрила, за единния статут на бежанците или на лицата, които отговарят на условията за субсидиарна закрила, както и за съдържанието на предоставената закрила (*Квалификационна Директива*), са обособени следните потенциални уязвими групи сред кандидатите за закрила:

„3. При изпълнението на настоящата глава държавите-членки вземат предвид особено положение на уязвимите лица, като например непълнолетни лица,

⁵ UNHCR Global appeal 2024, p.6-7 <https://reporting.unhcr.org/global-appeal-2024-6383>

⁶ UNHCR Data Finder Reports <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=IAr67y>

*непридружени непълнолетни лица, лица с увреждания, възрастни хора, бременни жени, самотни родители, придружени от непълнолетните си деца, жертви на трафик на хора, лица с психични разстройства и лица, които са били подложени на изтезания, изнасилване или други тежки форми на психологическо, физическо или сексуално насилие.*⁷

По-нататък в §4 се пояснява, че е необходима индивидуална оценка на положението на всяко лице, за да бъде причислено към някоя от горезброените уязвими групи.⁸

Изброяване на уязвимите групи се открива и в Директива 2013/33/ЕС за определяне на стандарти относно приемането на кандидати за международна закрила (*Приемателна Директива*), където в член 21 са обособени следните категории:

*„...ненавършилите пълнолетие, непридружените ненавършили пълнолетие, хората с увреждания, възрастните хора, бременните жени, самотните родители с ненавършили пълнолетие деца, жертвите на трафик на хора, лицата с тежки здравословни проблеми, лицата с психични разстройства и лицата, които са понесли мъчения, изнасилвания или други тежки форми на психологическо, физическо или сексуално насилие, например жените — жертва на генитално осакатяване, в националното право за прилагане на настоящата директива.*⁹

Подобно на установените норми в Квалификационната директива, чл. 22 на Приемателната директива отбелязва значимостта на адекватното идентифициране на уязвимите лица и лицата със специални потребности.¹⁰

Директива 2013/32/ЕС относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила (*Процедурна Директива*) на свой ред установява определението за кандидат, който би се нуждал от специални гаранции по време на процедурата за предоставяне на закрила в съответната държава-членка. Член 2 (г) определя:

*„...кандидат, който се нуждае от специални процедурни гаранции“ означава кандидат, който, поради конкретни обстоятелства, разполага с ограничена възможност да се ползва от правата и да изпълнява задълженията, предвидени в настоящата директива.*¹¹

Също така, в Съображение 29 от Процедурната директива, се декларира нуждата на определени лица от „специални процедурни гаранции въз основа на *inter alia* тяхната възраст, пол, сексуална ориентация, полова идентичност, увреждане, тежко заболяване, психична болест или последици от мъчения, изнасилване или други тежки форми на психическо, физическо или сексуално насилие.”¹² Съображение 29 също така съдържа и „препоръка“ за държавите-членки да се стремят да предоставят подходящата подкрепа на уязвимите кандидати, още преди вземането на първоинстанционно решение.

⁷ Чл.20 § 3 Директива 2011/95/ЕС относно стандарти за определянето на граждани на трети държави или лица без гражданство като лица, на които е предоставена международна закрила, за единния статут на бежанците или на лицата, които отговарят на условията за субсидиарна закрила, както и за съдържанието на предоставената закрила

⁸ Чл. 20 §4 Директива 2011/95/ЕС

⁹ Чл. 21 Директива 2013/33/ЕС за определяне на стандарти относно приемането на кандидати за международна закрила

¹⁰ Чл. 22 Директива 2013/33/ЕС

¹¹ Чл. 2(г) Директива 2013/32/ЕС относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила

¹² Съображение 29 Директива 2013/32/ЕС

Установените от директивите норми са в разрез със съществуващия в българското законодателство изчерпателен списък с уязвими групи, съгласно т. 17 §1 от Допълнителните разпоредби на Закон за убежището и бежанците (ЗУБ). Според ЗУБ, лицата, които формират уязвимите групи сред подалите молби за закрила на територията на Република България са:

„малолетните или непълнолетните, непридружените малолетни и непълнолетни, хората с увреждания, възрастните хора, бременните жени, самотните родители с ненавършили пълнолетие деца, жертвите на трафик на хора, лицата с тежки здравословни проблеми, лицата с психични разстройства и лицата, които са понесли изтезание, изнасилване или други тежки форми на психическо, физическо или сексуално насилие.“¹³

България, като държава-членка на ЕС, прилага общностното право с предимство пред българското законодателство относно правата на бежанците.

Както вече беше отбелязано и квалификационната, и приемателната, и процедурната директива подчертават значението на идентифицирането на лица, принадлежащи към уязвимите групи. Държавите-членки на ЕС имат задължение и носят отговорност за ранна и адекватна идентификация на уязвими лица. Още с получаването на заявление за закрила, трябва да бъде задействан механизъм за ранна идентификация, който да даде възможност за определяне на потенциално уязвими лица, които да бъдат прегледани и разпитани. Тези механизми се въвеждат в националното законодателство на държавите-членки без рестрикции от ЕС. Според българското законодателство, длъжностните лица в центровете за настаняване, както и тези, които са част от производството, трябва да получат специално обучение относно работата с лица със специални нужди.¹⁴ Това им осигурява необходимата подготовка, за да могат да идентифицират потенциално-уязвимите лица, които след това да насочат към специалист за дефинитивна оценка на състоянието на лицето. Според ЗУБ, кандидатите за закрила на територията на Република България се подлагат на медицински преглед, изследвания и карантина, до изясняване на резултатите, като по този начин се цели определянето дали лицето спада към уязвима група.¹⁵ Този минимален стандарт, който фактически отговаря на изискванията на ЕС, изглежда недостатъчен предвид факта, че уязвимостта би могла да се дължи както на физически, така и на психически фактори, които трудно биха могли да бъдат открити на база на медицински изследвания. Редица автори считат установения ред за неадекватен начин за идентификация на специални нужди и изтъкват нуждата от законодателни промени по отношение на въпроса с идентификацията на уязвими лица.¹⁶ Държавната агенция за бежанците (ДАБ) е институцията, отговорна за приема, настаняването и провеждането на производство за предоставяне на статут на гражданите на трети страни, търсещи международна закрила. През 2012 г. тя утвърждава иновативен инструмент, който да спомага ранната идентификация на уязвими лица – въпросника PROTECT (Процесът на прием и ориентиране на жертвите на изтезание в Европейските страни с цел подпомагане на достъпа им до грижи и терапия).¹⁷ Въп-

¹³ Т.17 §1 Допълнителни разпоредби, Закон за убежището и бежанците

¹⁴ Чл.6 ал.3 Закон за убежището и бежанците

¹⁵ Чл. 29, ал.4 Закон за убежището и бежанците

¹⁶ Мария Шишева, Уязвими групи лица, Сборник по бежанско право, глава 6 <https://refugees.farbg.eu/sbornik-po-bejansko-pravo/glava-6/6-gl-predgovor/>

¹⁷ Процесът на прием и ориентиране на жертвите на изтезание в Европейските страни с цел подпомагане на достъпа им до грижи и терапия <https://protect-able.eu/wp-content/uploads/2013/01/protect-global-bulgarian.pdf>

росникът се състои от 10 точки, като към него е приложен и списък с FAQ. След приключване на въпросника, следва да се преброят отговорите „Да“ и в зависимост от техния брой, да се отбележи рисковата категория на лицето. В случаите на резултат „среден“ или „висок риск“, търсещото закрила лице трябва да бъде насочено към медицински преглед и психологическа консултация! Резултатът „нисък риск“ не изключва вероятността лицето да има травматичен опит и препоръчва направата на последващо изследване.

Въпроси <i>‘Често’ означава повече от обикновено и причиняващо страдание</i>		Да	Не
1.	Имате ли често трудности да заспите?		
2.	Сънувате ли често кошмари?		
3.	Страдате ли често от главоболие?		
4.	Страдате ли често от други физически болки?		
5.	Лесно ли се ядосвате?		
6.	Мислите ли често за болезнени минали събития?		
7.	Чувствате ли се често уплашен или застрашен?		
8.	Забравяте ли често неща в ежедневието?		
9.	Считате ли, че губите интерес към неща?		
10.	Имате ли често трудности да се концентрирате?		
Брой въпроси, отговорени с ‘ДА’			

Начин на оценяване:

Моля, отбележете с ‘X’ съответната категория, за да посочите степента на риск от травматизиране

1-3	4-7	8-10
нисък риск	среден риск	висок риск

Въпреки въвеждането на този иновативен метод за ранна идентификация на уязвими лица, проучване, проведено за периода септември 2013 г. – януари 2014 г., установява едва 7.1% приложение на теста към интервюираните почти 500 кандидати,¹⁸ което представлява крайно ниско ниво на приложение. Трябва да бъде отбелязано, че неправилната или ненавременна идентификация на лице със специални потребности носи със себе си сериозни рискове и негативен ефект върху здравето и живота на лицето. По този начин възниква възможността за влошаване на физическото и на психическото здраве, както и усложнение на цялостното състояние на лицето. Неадекватната идентификация води до лишаване на лицето, което се нуждае от специални грижи и би се ползвало от специални процедурни гаранции, които законът иначе му предоставя.

3. Деца

По данни на УНИЦЕФ към края на 2022 г. 43.3 млн. са принудително разселените деца по света, около 17.5 млн. от които са лица, търсещи закрила на територията на държава, различна от тази на произход.¹⁹ Децата формират първата група от уязвими лица според международното право, следователно те се ползват със специални права и гаранции по време на приема и на процедурата за предоставяне на закрила. Международното право признава тяхната необходимост от специализирани грижи, отношение, подкрепа и по-благоприятни условия. Конвенцията на ООН за правата на детето, установява, че всички лица, които не са навършили 18 годишна възраст, следва да бъдат разглеждани като „деца.”²⁰ В случай на съмнение относно възрастта на лицето, с негово съгласие, се назначава експертиза за установяване на неговата възраст.²¹ Конвенцията е един от основните правни актове по отношение на правата на непълнолетните лица, тя утвърждава забраната на дискриминация,²² въвежда висшия интерес на детето като фактор във всички действия спрямо него,²³ правото на неговото изслушване,²⁴ както и правото на живот, максимална степен на оцеляване и развитие.²⁵ Освен това, децата се ползват и от нормите, установени от Хартата на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС), които биват общи – за всички лица и специални – за тази определена уязвима група:

1. Децата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благодеяние. Те могат да изразяват свободно своето мнение. То се взема под внимание по въпросите, които ги засягат, в зависимост от възрастта и зрелостта им.

2. При всички действия, които се предприемат от публичните власти или частни институции по отношение на децата, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение.

¹⁸ Наръчник по бежанско право за Академия на МВР, с.96

¹⁹ UNHCR, Number of displaced children reaches new high of 43.3 million <https://www.unicef.org/press-releases/number-displaced-children-reaches-new-high-433-million>

²⁰ Чл. 1 Конвенция за правата на детето

²¹ Чл.61 ал.3 Закон за убежището и бежанците

²² Чл. 2 Конвенция за правата на детето

²³ Чл. 3 Конвенция за правата на детето

²⁴ Чл. 12 Конвенция за правата на детето

²⁵ Чл. 6 Конвенция за правата на детето

3. *Всяко дете има право да поддържа редовно лични отношения и преки контакти с двамата си родители, освен когато това е против неговия интерес.*²⁶

Приемателната директива 2013/33/ЕС също подчертава, че при прилагането на установените от нея норми, висшият интерес на детето е от първостепенно значение.²⁷ В определянето на висшия интерес на детето според Директивата, следва да се отчетат следните фактори:

- „а) възможностите за събиране на членовете на семейството на едно място;*
- б) благосъстоянието и социалното развитие на ненавършилия пълнолетие, като се обърне особено внимание на неговата лична ситуация;*
- в) съображенията за безопасност и сигурност, особено когато съществува риск ненавършилият пълнолетие да е жертва на трафик на хора;*
- г) мнението на ненавършилия пълнолетие в съответствие с неговата възраст и зрялост.*“²⁸

Чл. 23 ал. 4 от Приемателната директива повдига задължение за държавите-членки да предоставят подходящи грижи за психическото здраве на децата, както и адекватна и квалифицирана помощ, в случай на необходимост.²⁹

Продължавайки нататък в текста на чл.23 се открива и задължението за предоставяне на условия, които са подходящи за тяхната възраст.³⁰ Директивата отива и по-далеч като установява и задължения за предоставяне средства за игри и забавления, дейности на открито и тн. Освен това Директивата дава достъп до образователната система на съответната държава и дори поставя срок от 3 месеца, в който детето да започне своето обучение.³¹

Дейностите, свързани с осъществяване на контрол и закрила на децата, търсещи убежище на територията на Република България се изпълняват от ДАБ, съгласно чл.25 ал.4 от ЗУБ. ЗУБ като част от националното законодателство по отношение на бежанците, също конфемира определени лица ексклузивно на непълнолетните, като уязвима група. Чл. 26, например, постановява, че лицата имат достъп до образователната система в България по същия ред като българските граждани.³²

Определени аспекти от Закона за закрила на детето³³ също се прилагат към непълнолетните лица, търсещи закрила. Установеният ред е, че непълнолетните лица са на първо място деца и на второ място мигранти, а не обратното.

Относно въпроса за задържането на непълнолетни лица има единство в националното и общностното право. Според Приемателната директива, задържането следва да бъде използвано само като крайна мярка, при липса на други алтернативи.³⁴ ЗУБ предоставя сходно положение, като упоменава, че мярката е допустима само с оглед на висшия интерес на детето.³⁵ Въпросът за задържането на непълнолетни е разгледан и от ВКБООН, който се произнася против задържането с имигра-

²⁶ Чл. 24 Харта на основните права на Европейския съюз

²⁷ Чл.23 ал. 1 Директива 2013/33/ЕС

²⁸ Чл.23 ал. 2 Директива 2013/33/ЕС

²⁹ Чл.23 ал.4 Директива 2013/33/ЕС

³⁰ Чл.23 ал.3 и 5 Директива 2013/33/ЕС

³¹ Чл. 14 Директива 2013/33/ЕС

³² Чл. 26 Закон за убежището и бежанците

³³ Закон за закрила на детето

³⁴ Чл. 11 §2 Директива 2013/33/ЕС

³⁵ Чл. 45 (б) и чл.6 (а) Закон за убежището и бежанците

ционни цели, без значение от статута на лицето. ВКБООН продължава още като повдига задължението за осигуряване на подходящи условия за непълнолетните и техните семейства.³⁶

4. Жени

Положението на жените като лица, търсещи закрила, се различава от това на мъжете, поради редица фактори, свързани с физическите и психологическите различия между тях. Жените формират отделна уязвима група, поради факта, че могат да бъдат преследвани заради причините, обусловени единствено от техния пол. Примери за подобен вид посегателство могат да бъдат принудителен брак, домашно насилие, сексуално насилие, принудителен аборт, генитално осакатяване, престъпления на честта и тн.

Към края на 2022г. 51% от всички лица, потърсили международна закрила са жени.³⁷ 5-те държави държави на произход с най-голям брой бежанци от женски пол са Сирийската Арабска Република (2,9 млн), Република Украйна (2,7 млн), Афганистан (2,6 млн), Южен Судан (1,2 млн) и Мианмар (587 хил).³⁸

От 1979г. насам действащият инструмент в международното право относно правата на жените е Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW).³⁹ Към днешна дата 189 държави са подписали Конвенцията, което я прави основният документ относно основните права на жените, насочен пряко към тяхното сексуално и репродуктивно здраве. Конвенцията цели насърчаване и постигане на равенство между жените и мъжете,⁴⁰ промотира борбата с дискриминацията на жените,⁴¹ както и премаването на стереотипизацията на поведението на мъжете и жените, която се основава на база на „превъзходството“ на единия пол над другия.⁴² Конвенцията предвижда също и право на здраве, като това включва лична автономност над тялото на жените, както и сексуалната и репродуктивна свобода. Не на последно място, трябва да бъде отбелязано, че Конвенцията отбелязва и „преобладаващите“ интереси на децата.⁴³

През 2011г. бе приета Конвенцията за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулската Конвенция), която осъжда всички форми на домашно насилие, което засяга предимно жените, цели равнопоставеност между половете de jure и de facto и превенция на нарушаването на правата на жените. Конвенцията се основава на принципите и идеите, представени в CEDAW, но тя включва и права, специфични за жените, които търсят международна закрила, поради

³⁶ UNHCR's position regarding the detention of refugee and migrant children in the migration context <https://www.refworld.org/docid/5885c2434.html>

³⁷ UNHCR Global Trends Report 2022, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

³⁸ UNHCR Data Finder Reports <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=IAr67y>

³⁹ Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

⁴⁰ Чл. 2 (а) Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

⁴¹ Чл. 2 (б) Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

⁴² Чл. 5 Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

⁴³ Чл. 16 Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

преследване. Например, жена, която е зависима от своя съпруг, който е насилник, може да подаде отделна молба за закрила, която да не бъде обвързана с тази на съпруга ѝ.⁴⁴ Също така, сексуалното насилие следва да бъде признато като форма на преследване в процедурата за предоставяне на статут на бежанец и следва да се прилага специфично тълкуване, съобразено с пола.⁴⁵

5. LGBTQ+ лица

Както беше дискутирано в предходната точка, дискриминацията между половете остава една от основните причини за по-неблагоприятната ситуация на определени лица, спрямо друго. Следващата оформила се уязвима група сред лицата, които търсят международна закрила, е сред лицата с различна полова ориентация и идентичност, или т.нар ЛГБТИ общество. Тези различия като отличителен белег, причисляват ЛГБТИ хората към група от лица, потенциално преследвани поради тяхната идентичност и ориентация. Поради тази причина и молбите, които се основават на преследване поради сексуална ориентация и/или полова идентичност, главно се разглеждат в рамките на основанието „принадлежност към определена социална група“.

Преследването на ЛГБТИ лицата се основава на заплахата с насилие, принудителна операция за смяна на пола, принудителен брак. Трябва да се отбележи и ролята на държавите – в редица държави еднополовите отношения са криминализирани и приписват тежки наказания – от лишаване от свобода, до смъртно наказание.

Към момента не съществува нормативен акт, който урежда положението на ЛГБТИ лицата, които кандидатстват за международна закрила поради преследване в държавата на произход.

6. Жертви на изтезания и други тежки форми на насилие

Лицата, които са били жертва на изтезания или други форми на тежко психологическо, физическо или сексуално насилие, са определени като уязвима група от Приемателната Директива. Съгласно чл. 25 § 1 Директивата установява следното:

1. Държавите членки гарантират, че лицата, които са претърпели мъчения, изнасилвания или други тежки форми на насилие, получават лечението, което е необходимо за отстраняване на причинените от такива действия вреди, по-специално достъп до подходящо медицинско и психологично лечение или грижи.

2. Лицата, които работят с жертвите на мъчения, изнасилвания или други тежки форми на насилие, са преминали през и продължават да получават подходящо обучение относно нуждите на тези жертви и са задължени да спазват поверителността, предвидена по националното право, когато става въпрос за информация, която те са получили във връзка с тяхната работа.⁴⁶

Директивата обръща голямо внимание на психическото здраве и подчертава задължението на държавите-членки да осигурят подкрепа и медицинска или друга помощ на лицата от уязвимата група.

⁴⁴ Чл. 59 Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие

⁴⁵ Чл. 60 Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие

⁴⁶ Чл. 25 Директива 2013/33/ЕС

Лицата, принадлежащи на тази уязвима група, са преживели травматичен опит, който може да повлияе неблагоприятно на процедурата за предоставяне на закрила, в случай че техните специални нужди не бъдат идентифицирани и посрещнати адекватно. Причините за това могат да бъдат различни – от фактори по време на изтезанието, страх, липса на доверие, психологическо влияние на травмата, емоционална възбуда, увредена памет, придобито психично разстройство (депресия, ПТСД), защитни механизми и тн.⁴⁷ Ранната идентификация, предоставянето на специализирана помощ и поверителността са от изключително значение в подобни случаи на уязвими лица.

7. Лица с увреждания

Лицата с увреждания формират отделна уязвима група, но нуждите на всяко лице следва да бъдат индивидуално идентифицирани и с това да се определи точният вид и степента на увреждането. Уврежданията могат да бъдат зрителни, слухови, речеви, умствени, различни заболявания, нефункционалност на крайниците и др.

След идентификация на лице с увреждане, то следва да бъде насочено към подходящи за неговото състояние услуги, като това носи и отговорност за предоставяне на практическа подкрепа за улесняване получаването на специалната грижа. Освен това, приемащата държава е отговорна за точното и навременно предоставяне на информация на уязвимото лице, по начин, който е съобразен с неговите специални нужди. На уязвимото лице следва да бъде осигурено настаняване, което е съобразено с вида и степента на увреждането му.

Нормативният акт, който урежда въпросите за лицата с увреждания е Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. В чл. 1 се съдържа дефиницията за лице с увреждания:

„Хората с увреждания включват лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществото равноправно с останалите.”⁴⁸

Целта на Конвенцията е да установи правата на хората с увреждания, да насърчи упражняването на правата и основните свободи на хората с увреждания, да спомогне за зачитане на тяхното човешко достойнство и пълноценен живот в обществото.

8. Жертви на трафик на хора

Жертвите на трафик на хора обособяват отделна уязвима група и принадлежат към отделна правна рамка в европейското и в националното законодателство. На ниво ЕС, правата на жертвите на трафик на хора са уредени от Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета,⁴⁹ която дава и определение за термина:

⁴⁷ IV. General Considerations for Interviews, §142, Istanbul protocol, Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/training8rev1en.pdf>

⁴⁸ Чл.1 Конвенция за правата на хората с увреждания

⁴⁹ Директива 2011/36/ЕС

„набиране, превоз, прехвърляне, подслоняване или приемане на лица, включително размяна или прехвърляне на контрола над тези лица, посредством заплахата за или употреба на сила или други форми на принуда, посредством отвлечане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение, или посредством даване или получаване на плащания или облаги, с оглед получаване на съгласието на лице, което има контрол над друго лице, с цел експлоатация.”⁵⁰

Освен Директивата, от 2008 г. насам действия и Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, която изброява още по-детайло практики, които се считат за „трафик на хора.”⁵¹ Конвенцията също така съдържа и принципа за забрана на дискриминацията⁵² и насърчава равенството между половете.⁵³ В българското законодателство действия Закон за борба с трафика на хора и неговото съдържание е сходно с това на Директивата и Конвенцията. Единствената разлика е, че ЗБТХ не съдържа разпоредба, която да урежда предоставянето на период за възстановяване и размисъл на мигрантите, за които би могло да се предполага, че са жертви. Националното законодателство предвижда предоставянето на статут на специална закрила, който според първия репорт на Групата от експерти за борба с трафика на хора (ГРЕТА) през 2011 г. обаче, специалният статут никога не е бил предоставян.⁵⁴

9. Заключение

Уязвимостта на лицата, търсещи закрила на територията на друга държава е ключов елемент, който следва да бъде идентифициран и вземан предвид по време на приемането и на процедурата за получаване на закрила. Уязвимостта, както беше разгледано, се проявява в различни аспекти, по различни причини и по различен начин. Често уязвимите лица не осъзнават, че попадат към подобна група. Също толкова често травмите им и събитията, които са преживели, възпрепятстват комуникацията им с хора, което прави работата на служителите, които работят с тях изключително трудна и специфична. На уязвимите лица се полага специална грижа, която да посрещне техните специални потребности и да направи престоя им на територията на съответната държава възможно по-добър. Адекватното обучение на специалистите е от основно значение за ранната и правилната идентификация на уязвими лица. Само чрез нея уязвимите лица могат да получат подкрепата и закрилата, от които имат нужда, в лицето на специализираното настаняване и процедурните гаранции.

Библиография

1. Директива 2013/33/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година за определяне на стандарти относно приемането на кандидати за международна закрила
2. Директива 2011/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно стандарти за определянето на граждани на трети държави или

⁵⁰ Чл.2 Директива 2011/36/ЕС

⁵¹ Чл.4 (а) Конвенция за борба с трафика на хора

⁵² Чл. 3 Конвенция за борба с трафика на хора

⁵³ Чл. 1(1)(а) Конвенция за борба с трафика на хора

⁵⁴ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bulgaria, First Implementation, p. 41 §181 <https://rm.coe.int/1680630d69>

- лица без гражданство като лица, на които е предоставена международна закрила, за единния статут на бежанците или на лицата, които отговарят на условията за субсидиарна закрила, както и за съдържанието на предоставената закрила
3. Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила
 4. Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета
 5. Харта на основните права на Европейския съюз
 6. Конвенция за правата на детето
 7. Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените
 8. Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие
 9. Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора
 10. Конвенция за правата на хората с увреждания на ООН
 11. Конвенция за борба с трафика на хора
 12. Закон за убежището и бежанците
 13. Закон за закрила на детето
 14. Наръчник по бежанско право за Академия на МВР
 15. Istanbul protocol, Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/training8rev1en.pdf>
 16. Occupied Palestinian Territories <https://www.unfpa.org/occupied-palestinian-territory>
 17. Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bulgaria, First Implementation <https://rm.coe.int/1680630d69>
 18. Sudan RRP 2023 - June Progress Report <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101365>
 19. Ukraine Emergency Data Report <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>
 20. UNHCR Data Finder Reports <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=IAr67y>
 21. UNHCR Global appeal 2024 <https://reporting.unhcr.org/global-appeal-2024-6383>
 22. UNHCR Global Trends Report 2022, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>
 23. UNHCR, Number of displaced children reaches new high of 43.3 million <https://www.unicef.org/press-releases/number-displaced-children-reaches-new-high-433-million>
 24. UNHCR's position regarding the detention of refugee and migrant children in the migration context <https://www.refworld.org/docid/5885c2434.html>
 25. UNHCR Syria Emergency Data <https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency>
 26. Процесът на прием и ориентиране на жертвите на изтезание в Европейските страни с цел подпомагане на достъпа им до грижи и терапия <https://protectable.eu/wp-content/uploads/2013/01/protect-global-bulgarian.pdf>
 27. Мария Шишева, Уязвими групи лица, Сборник по бежанско право, глава 6 <https://refugees.farbg.eu/sbornik-po-bejansko-pravo/glava-6/6-gl-predgovor/>